

Продан Андрій,
*аспірант кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
andrewj@ukr.net*

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ САКРАЛЬНОГО ЗМІСТУ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

На сьогодні як у вітчизняній, так і в зарубіжній шевченкіані, є значні набутки. Причому з'явилося чимало праць, присвячених саме дослідженню сакрального аспекту в творчості письменника, зокрема, йдеться про наукові розвідки Д. Чижевського, Г. Грабовича, О. Забужко, В. Шевчука, С. Сверстюка, Н. Слухай, І. Бетко, Н. Левченко та ін. Незважаючи на це, слушним залишається висновок Ю. Мосенкіса про «далеко не пізнаний феномен Тарасової віри» [2, с. 9].

Порушена в статті проблема спрямована на актуальну проблему – пізнання Шевченкової релігійності, що дасть змогу з'ясувати мовно-концептуальну природу основних репрезентантів сакрального (в його суто релігійному тлумаченні) у міфопоетичній картині світу Великого Кобзаря.

Об'єктом наукових зацікавлень стали фразеологізми з компонентом *Бог*, предметом – особливості їхньої реалізації в поетичних текстах письменника.

Зазначимо, що саме фразеологія чи не найповніше передає національно-культурні особливості мовної системи, оскільки, за словами В. Жайворонка, – це та сфера мовної діяльності, де, з одного боку, в мовних фактах яскраво відбиваються етнопсихологічні особливості соціуму, а з другого – чітко простежується вплив мови на формування його менталітету [1, с. 33].

Проведене дослідження показало, що серед фразеологічних одиниць виявлених у поетичній картині світу Т. Шевченка, вирізняються передусім ті, що реалізують етикетну функцію побажань на зразок «дай Боже!». Сакральна сфера вказаного змісту у фразеологічних конструкціях об'єктивується такими духовними якостями, як шана, милість Бога: «*Бог дасть виростуть*» [3 (2),

с. 265]. Інколи автор послуговується фразею антитетичного плану «не дай Боже» («Не дай, Боже, / Такого дожити» [3 (1), с. 176]). Подібну семантику експлікують і звороти: «нехай Бог боронить» («Та москалі, та сідала? Нехай Бог боронить!» [3 (1), с. 230]); «крий Боже» («Чи, може, крий Боже, / Тут і загину» [3 (2), с. 47]); «нехай Бог заступить» («Нехай тебе Бог заступить!» [3 (1), с. 213]).

Божі якості у фраземах можуть реалізуватися через людські, безперечно, не тотожні Господнім. Найвиразніше це виявляється через фразу «Бог зна» («Бог зна колишніі случаї / В душі своїй перебираю» [3 (2), с. 90]). У процесі вторинної семантизації у цій сполуці часто деактуалізуються процесуальні семи та відповідно активізуються локальні, часові, просторові та ін. Унаслідок цього з'явилися фраземи: «Бог зна де», «Бог зна коли», «Бог зна куди», «Бог зна як», «Бог зна що» та под., напр.: «Сиві коси... І борошном посипали, / Бог їх зна, для чого!» [3 (2), с. 55].

Поет часто використовує фраземи з ядерним компонентом «Бог pomoже» («Іди ти в Січ. Як Бог pomoже, / Там наїсися всіх хлібів» [3 (1), с. 210]). Деякі з них виконують етикетну функцію привітань: «З тим днем, що сьогодні! Боже, помагай!» [3 (2), с. 164], в інших об'єктивується Божа любов, що поширюється передусім на добру людину: «Себе люби, то й Бог pomoже» [3 (2), с. 51]. В аналізованих творах наявні як типові для фразеологічної картини світу одиниці («Нехай Бог помагає» [3 (1), с. 240], «Рятуйте! Хто в Бога вірує!» [3 (1), с. 76]), так і певною мірою трансформовані автором («Зanedужав, сохрaнь Боже!» [3 (1), с. 243]).

До найпоширеніших у поетичній спадщині Шевченка фразем належить «єй-Богу», вживана у численних контекстах. У ній об'єктивується така важлива сакральна ознака, як божба, здебільшого посилена процесуальною семою: «Не вмію, єй-Богу!» [3 (1), с. 71]; «Єй-Богу, не можу» [3 (1), с. 189]. Серед продуктивних у поетичній творчості Т. Шевченка також усталений вираз «Боже мій» («Зимою люде...Боже мій! В хату не пустили» [3 (1), с. 271]). До фразем традиційно зараховують і такі звороти, як: «Боже милий», «Боже

кріпкий», *«Боже безсмертний»*, що також часто функціонують у Шевченкових творах: *«Чому ж ти мене, Боже милий, / Навік забуваєши»* [3 (1), с. 258].

Деякі з аналізованих фразем побудовані за зразком порівнянь. Так, поет уживає позитивно маркований фразеологізм *«як (неначе) у Бога за дверима»*, що конотує значення: *«безтурботно»*, *«добре»*, *«привільно»*, *«в найкращих умовах»*, напр.: *«Як у Бога за дверима, / Вдова панувала»* [3 (1), с. 175]. Крім розглянутих, виявлено ще й інші поодинокі різноструктурні фраземи, як-от: *«карай Боже»*, *«Бог з тобою»*, *«з Богом»*, напр.: *«Бог з тобою! – та, як мертва, / На діл повалилась...»* [3 (1), с. 34].

Ряд фразем стосується семантичної опозиції Бог – смерть. Зокрема, поет використовує традиційну фразему *«смерть з косою за плечима»* [3 (1), с. 235], що експлікує відчай, страх перед фізичною смертю. Прагнучи нейтралізувати цей страх, Т. Шевченко апелює до евфемізмів, як-от: *«Оце збираються до Бога»* [3 (1), с. 236]. Смерть, у Шевченковому розумінні, перебуває у власті Божій, тому в авторській картині світу не спостерігається чіткої диференціації між фізичною та духовною смертю: *«Одпочивала, та й Богу душу oddала...»* [3 (2), с. 24].

Серед стійких сполук, що містять деривативні утворення від лексеми *Бог*, привертає увагу фразема *«суд Божий»* (*«А то проспить собі небога / До суду Божого страшного!»*) [3 (2), с. 236]. У певних випадках простежуємо імпліцитне вираження сакрального фразеологічного змісту, наприклад: *«Боже,.. як рукою / Твердою своєю / Розв'язав ти наші руки»* [3 (1), с. 259]. У наведеному контексті повністю експлікована фразема *«розв'язати руки»* і частково – *«рука Божя»*.

Загалом проаналізовані фразеологізми засвідчують лексичне багатство творів Т. Шевченка. Як основоположник нової української літературної мови, що формувалась на народнорозмовному ґрунті, автор підніс її на якісно новий щабель. Об'єктивація опоетизованого образу Бога у поетичній картині світу Великого Кобзаря дала змогу простежити ментальну сутність та аксіологічні

аспекти глибинної семантики цього образу, специфіку його вербалізації, реалізовану у фразеологічній сполучуваності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: нариси. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
2. Слухай Н.В., Мосенкіс Ю.Л. Мовна символіка і міфопоетика текстів Тараса Шевченка. Київ: Видавничий дім А+С, 2006. 165 с.
3. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: у 12 т. / редкол. Є.Т. Кирилюк (гол.) та ін. Київ: Наукова думка. Т. 1. 1989. 527 с; Т. 2. 1990. 590 с.

*Романченко Алла,
доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
apromanchenko@ukr.net*

КОЛЬОРИСТИЧНІ ПОСТІЙНІ ЕПІТЕТИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЛІНГВОКОГНІТИВНОГО РІВНЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Епітети – один із засобів вербалізації лінгвокогнітивного рівня мовної особистості, якому за філософським та психологічним критеріями відповідають інтелект та мислення. Лінгвокогнітивний рівень, як зауважує А. Загнітко, тісно пов'язаний із національно-культурними, соціокорпоративними й етнопсихологічними особливостями [1, с. 15]. О. Селіванова зазначає, що цей рівень відбиває знання як «здатність носія певної мови створювати тексти на підставі індивідуальних знань про світ, зафіксованих у значеннях слів і їхніх асоціативних комплексах відповідно до національно-психічного складу думки й особистісної зацікавленості в інтерпретації позначуваних або сприйнятих фактів» [4, с. 107]. На цій підставі можна казати про те, що завдяки епітетним сполукам об'єктивується фрагмент лінгвокогнітивного рівня особистості.